

ADALÉKOK A SZATMÁRI SVÁB NÉPCSOPORT MEGSZERVEZÉSÉHEZ AZ 1920-AS ÉVEK KÖZEPÉN

Az első világháborút követően a külföldi német népcsoportok jelentősége a hivatalos német külpolitika, de a külföldi németiséggel foglalkozó szervezetek számára is lényegesen felértékelődött, részben a nekik szánt szerep is megváltozott. Különösen vonatkozott ez Közép- és Kelet-Európa térségére.¹

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása nyomán az eladdig bár egymástól alkalmanként távol, de többségében jól körülhatárolható tömbökben és főként egy állam keretei között élő németiség az új politikai határok következtében öt állam között osztódott fel a következő megoszlásban: Trianoni-Magyarország: 551 211 /a lakosság 6,9 %-a/, Csehszlovákia: 150206 /a több mint hárommillió szudétanémetiséggel együtt 23,4 %/, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság: 4,2 % /korábban többségében szintén Magyarországhoz tartoztak/, Ausztria: 221185 /kisebbségi helyzetük megszűnt, az államalkotó etnikum részévé váltak/ és Nagy-Románia: 534 427 /4,5 %, amelynek többségét az erdélyi szászok és a bánáti svábok alkották/.²

Már az első világháború előtt a német népcsoportokat több szervezet beépítette a német expanziós tervekbe, ezek közül az egyik, amely különösen a fent jelzett régióban volt aktív, a Pángermán Szövetség volt.³ A régebbi szervezetek mellett az újak egész sora alakult, amelyek kizárólag vagy döntően a békekötések nyomán jelentősen megnövekedett létszámú külföldi németiség kutatását, a velük való kapcsolatfelvételt és -fenntartást tűzték ki célul.⁴ A szintén nagy múltú, de befolyását a weimari időszakban növelni tudó, alkalmazkodóképesebb Verein für das Deutschtum im Ausland a német kisebbségek szerepével kapcsolatban úgy vélte, hogy *"a német nép jövője lényegében attól fog függni, hogy sikerülni fog-e a birodalmi határokon kívül élő néptársakat népiségükben megtartani és őket kultúránk és gazdaságunk jövőbeni kiterjesztéséhez felhasználhatóvá tenni."*⁵

Nem mindegyik felfogás igyekezett a közvetlen gazdasági érdekeket ennyire direkt módon érvényre juttatni a külföldi németiséggel fenntartandó kapcsolatok rendszerében. Itt csak utalni kívánunk arra az 1920-as évek első felében, közepén folytatott, újra és újra fellángoló, teljesen soha meg nem szűnő vitára, amely a külügyi kultúrpolitika szerepének és céljainak meghatározása körül zajlott. Jóllehet teljesen eltérő alapállásból, de két irányzat is a klasszikus kultúrpolitika irányvonalának erősítésének kívánalmát fogalmazta meg. Az egyiket C.H.

Becker, a későbbi porosz kultuszminiszter képviselte, aki nem kevés idealizmussal a fichtei nemzeti kultúrállam gondolatáig nyúlt vissza, amikor úgy vélte, hogy *"külpolitikánkkal mindaddig hajótörést fogunk szenvedni, ameddig azt a kereskedői és ipari magángazdasághoz igazítjuk, kultúrpolitikai ideálok helyett. Eddig a kultúrpolitika a külpolitikában a gazdasági befolyás előmozdítója volt vagypedig kegyes cicoma a kereskedői váltón. A jövőben szilárd kultúrpolitikai céloknak kell gazdaságpolitikánk számára is irányvonalként és korlátként is szolgálni"*.⁶ A wilhelmiánus korba visszamutató konzervatív alapállásból Martin Spahn fogalmazta meg az integráló szándékú birodalmi gondolatot, amelyet aztán Max Hildebert Boehm ötvözött a nép, mint meghatározó politikai kategória fogalmával, a kor kívánalmának megfelelően populistá alapra helyezve azt. Ebben a gondolatrendszerben a külföldi németiség kérdését nem erőszakos hatalmi politikával kellene megoldani, hanem az európai népek új rendjének nagyvonalú kialakításával, amely lehetővé tenné Németország közép-, kelet-európai vezető szerepének biztosítását.⁷

Az eltérő eszmei indíttatással együtt a német népcsoportok felkarolásának az igénye Németországban az első világháborút követően beépült a napi propagandába és gyakorlatba. Ez az igény azonban megfogalmazódott, az új államok kialakulásával felerősödött a népcsoportok részéről, így a romániai németiség részéről is, amelynek több értelemben is peremhelyzetbe került részét jelentették a szatmári svábok.

Ezen népcsoport feltérképezésére, gazdasági, politikai, nyelvi, kulturális helyzetének felmérésére 1921 és 1925 között került sor.⁸ Ebben az időszakban már a szatmári területnek is juttattak németországi ösztöndíjakat⁹, intenzívvé vált a terület bejárása egyrésztől diákok részéről, akik ott felmérést is végeztek a magukkal vitt kultúrműsor terjesztésén kívül¹⁰, másrésztől egyéni vagy csoportos utazók részéről, akik a területet gazdasági szempontból kívánták feltárni¹¹. A Schutzbund vezetőjének, E. Loeschnek 1925 tavaszi szatmári körútját követően született meg a Deutsche Akademie döntése a szatmári németiség felkarolásáról, amely ennek a kis népcsoportnak az életében fordulatot jelentett.

Az egyes társadalmi rétegekhez eltérő módszerekkel közelítettek, hogy az érintetteknek lehetőleg azonnal, közvetlen előnye is származzon a Deutsch-Schwabische Volksgemeinschaft-hoz való tartozásból. A bánátiak által megbízott Szatmár - referens, dr. Egon Gundhart ennek szellemében 1925. december 27 - 1926. január 9-ig megszervezte az első tanfolyamot Nagykárolyban a helybeli és környékbeli német tanárok számára.¹²

A tanfolyam közvetlen indokaként Gundhart azt jelölte meg, hogy fel kell készíteni a tanárokat a magyar tannyelvű iskolák németeknek történő visszaadására. A tanárok nyelvtudása ugyanis nagyon hiányos ill. már gondolkodásukban is elmagyarosodtak, így a "visszanémetesítés" leghatékonyabb

formájának egy tanfolyamot tartott. Az ehhez szükséges jóváhagyás megszerzéséhez meghívta Nagykárolyba Rudolf Brandsch és Roth képviselőket, Müller iskolai tanácsost, valamint Dr. Csakit, a Kulturamt vezetőjét Gyulafehérvárról 1925. október 27-én. Az engedély megadása mellett ekkor tűzték ki a tanfolyam időpontját is, erősen figyelembe véve, hogy a tanárok nyáron teljesen a saját gazdaságukkal vannak elfoglalva. A szatmári németek római-katolikus volta miatt a temesvári német katolikus tanárképző igazgatóját, dr. Nischbachot hívta meg tanfolyamvezetőnek, további előadónak pedig Buschmann professzort Temesvárról, dr. Ihlt, a beszercei leánygimnázium igazgatóját, dr. Spechet, múzeumi tudományos munkatársat és a tanár Wilket Gyulafehérvárról.

A gondosan előkészített és nagy nemzetpolitikai jelentőségűnek szánt tanfolyam csaknem elmaradt az árvíz okozta közlekedési nehézségek miatt. Maga a tanfolyamvezető is csak három nap késéssel érkezett meg Nagykárolyba. A homogén résztvevői kört sem lehetett biztosítani, így a tanárok mellett voltak óvónők, főiskolai hallgatók is. A beszámoló több helyen is terjedelmesen foglalkozik a 48 résztvevő alkalmanként igen hiányos német nyelvtudásával. Az eredetileg német nyelvű előadásoknak magyarul is el kellett hangzaniuk és a beszélgetéseket sem lehetett sem svábul, sem irodalmi német nyelven folytatni. Az előadók kivétel nélkül javasolták a tanfolyam megismétlését, de ezúttal tisztán nyelvtanfolyam jelleggel. A programban pedagógia, pszichológia, német történelem, településtörténet, német beszédgyakorlatok, közös daléneklés és vetített képes előadások szerepeltek, amelyek során a német kultúra belső értékeit kívánták bemutatni. Ezáltal kívánták elérni, hogy a felszínes elmagyarosodás alól bukkanjon elő *"a tösgyökeres, életerős, fajtisza németiség"*.

Az előadók bejártak néhány közeli sváb települést is /Kálmándi, Petri, Kaplony/, hogy ott propaganda-rendezvényeket tartsanak a német népközösség gondolata mellett. A tanfolyam bezárását követően, január 10-én határozták el, hogy a szatmári rész számára külön kerületi irodát /Gauamt/ létesítenek.¹³ Ennek a munkáját előkészítendő a következő két napon további propaganda látogatásokat tettek a környező falvakban.¹⁴ Az a kép alakul ki a Németországba is elküldött beszámolóból, hogy a szatmári németiség egyöntetűen és fenntartások nélkül fogadta a bánáti sváb és az erdélyi szász szervezetek vezetőit, parlamenti képviselőket, valamint rögtön a magáénak vallotta a német népközösségi gondolatot.

Jóllehet a beszámoló emelkedett, néhol patetikus hangvétele is sejtetni engedi, hogy ez az állapot a maga homogenitásában csak egy óhajtott állapot, a tanfolyam jelentőségét nem becsüli túl, hiszen az első világháború utáni időszakban ez volt az első szervezett német nemzetiségi rendezvény Szatmárban és ez egyúttal össze is kapcsolódott a terület népcsoport-szervezési központjának, a Gauamtnak a megalakulásával.

Jegyzetek

1. Peter Krüger: Die Aussenpolitik der Republik von Weimar. Darmstadt, 1985.
Tilkovszky Lóránt: A weimári Németország és a Duna-medence német kisebbségei in: Századok, 1980/2.
2. Alfred Bohmann: Bevölkerung und Nationalitäten in Südosteuropa, Bd.II., Köln, 1969. 36.p.
3. Tokody Gyula: Ausztria-Magyarország a Pángermán Szövetség /Alldeutscher Verband/ világuralmi terveiben /1890-1918/, Budapest, 1963, Günter Schödl: Alldeutscher Verband und deutsche Minderheitenpolitik in Ugarn 1890-1914, Frankfurt a.M. 1978.
4. Tilkovszky Lóránt: Die Weimarer Republik und die deutschen Minderheiten im Donaubecken, Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 167. Budapest, 1980., Hans Paul Höpfner: Deutsche Südosteuropapolitik in der Weimarer Republik, Frankfurt a.M. /Bern, 1983.
5. Bundesarchiv, Koblenz /a továbbiakban: BA/ R 57 neu 1009-1
6. Kurt Düwell: Deutschlande auswärtigS Kulturpolitik 1918-1932, Köln-Wien, 1976. 29.k.
7. Kurt Sontheimer: Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik, München, 1983. 233.k.
8. Barabás László: A szatmári svábok "felfedezése" a német népcsoortpolitika számára az első világháború után in: Emlékkönyv Hársfalvi Péter születésének hatvanadik évfordulójára, Nyíregyháza, 1989, 292-303.p.
9. BA R 57 neu 1012-2
10. Düwell: i.m. 115.k: BA R 57/474-4
11. BA R 57/1243, R 57/474-11
12. BA R 57/474-13: Bericht über den ersten deutschen Lehrerkurs zu Grosskarol /Sathmargebiet/
13. Barabás: i.m. 299-301.p.
14. Bericht ... 4.k